

УДК 333.13(076.5)

Пшеюк О. О.,

методист І-категорії відділу організації методичного забезпечення навчального процесу навчально-методичного управління Національного університету водного господарства та природокористування

АДМІНІСТРУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВОДОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ ЗА БАСЕЙНОВИМ ПРИНЦИПОМ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

У статті розглядаються тенденції, які окреслилися в управлінні водними ресурсами у таких провідних країнах, як Сполучені Штати Америки, Франція, Росія, а також зроблено огляд управління водним господарством у країнах Центральної Азії з метою узагальнення питань впровадження позитивного досвіду управління в національний водогосподарський комплекс.

Ключові слова: *водні ресурси, водогосподарський комплекс, басейновий принцип управління водними ресурсами.*

The main purpose of this article is to focus on the trends which have been used in such developed countries as USA, France and Russia. Also, a review of water management of Central Asia countries has been done with a purpose of borrowing of the positive experience of those countries.

Key words: *water resources, world society, pool principle of management, water management.*

Постановка проблеми. Водні ресурси – найважливіша складова процесу життєдіяльності населення нашої планети. Їхній дефіцит і постійне зниження якості породжують низку проблем, які все частіше виникають у країнах світового співтовариства: зменшується рівень забезпеченості продуктами харчування, змінюється рівень зайнятості населення в процесі виробництва продукції. Все це зумовлює ключову роль водогосподарського комплексу в економіці кожної країни як основи успішного функціонування підприємств, що забезпечують життєдіяльність суспільства, гідроенергетику, промисловість, водний транспорт, рибне господарство, зрошування земель, рекреацію.

Господарювання країн у ринкових умовах, враховуючи світові тенденції, вимагає від них прогресивних підходів в управлінні водним господарством. Ці підходи покликані забезпечити стійкий розвиток взаємовідносин суспільства із навколишнім середовищем, виокремлюючи значимість водного чинника і його функцій в існуванні техногенних систем.

З огляду на сказане тема дослідження є актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань управління водогосподарським комплексом присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні вчені: А. А. Александров, І. К. Бистряков, Б. М. Данилишин, Т. Галушкіна, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко, М. М. Паламарчук, В. М. Трегобчук, М. А. Хвесик, В. Я. Шевчук, А. В. Яцик, В. А. Сташук, І. В. Жерелина, Л. Джонсон, Д. Викарс, А. Городецькій, Є. В. Веніціанов, М. П. Далькова та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є порівняння принципів управління водним господарством у Сполучених Штатах, Європі, Центральноазіатському регіоні, в Росії для дослідження питань впровадження їх у водне господарство України.

Виклад основного матеріалу. Перехід до стійкого розвитку вимагає збереження природно-ресурсного потенціалу за рахунок екологізації економічної діяльності. Це глобальна проблема, яка повсякчас постає перед урядами багатьох країн світу. Тому, з погляду водних ресурсів, її треба сприймати як комплексну водогосподарську діяльність, що об'єднує заходи з водокористуванням і здійснюється на всіх рівнях – від водозбірних басейнів до суб'єкта водокористування [3].

Політика держав, зацікавлених у збереженні води як стратегічного ресурсу, повинна бути спрямована на забезпечення балансу між задоволенням потреб у воді та збереження і відновлення водних екосистем. Вирішення цього завдання можливе при здійсненні басейнового принципу управління водними ресурсами.

Басейновий принцип управління природними ресурсами у світовій практиці почав застосовуватися на межі ХІХ – ХХ століть. Це знайшло відображення у Законі про відновлення денудированих земель у Франції (1882 р.), в США – у законі Уїкса (1911 р.), в Австралії – у документах Ради зі збереження водозбірних басейнів (1938 р.). Перші басейнові ради були створені у 1930 році в США у басейнах рік Теннесі, Колумбія і Міссурі. Згодом, через 30 – 40 років басейновий принцип розповсюдився у Європі для управління водокористуванням в Англії, Франції та інших країнах [4].

Світовий досвід свідчить, що держава повинна обмежувати і регулювати діяльність підприємств, особливо коли це стосується використання природних ресурсів, зокрема водних. Для цього існують два шляхи:

1-й – створення спеціальних вповноважених органів регулювання, які б контролювали діяльність фірм;

2-й – регулювання з боку держави (муніципалітету) шляхом реалізації її прав власника на державні (муніципальні) підприємства [3].

Вибір варіантів державного нагляду багато в чому залежить від природних особливостей країни, стану економіки, технологій виробництва, а також від того, хто є власником в галузі. Тому в Сполучених Штатах використовують перший шлях, а у Європі надають перевагу другому.

Досліджуючи водні ресурси США, робимо висновок, що ця країна має необмежену їх кількість, але і вона має проблеми із засухою, паводками, негативним впливом на берегові смуги, застарілим водопостачальним обладнанням та іншими проблемами. Для вирішення усіх проблем, що виникають у цій галузі, урядом країни прийнято рішення про національне бачення і керівництво в питаннях інтегрованого басейнового планування і управління водними ресурсами. Для ефективного планування і управління річковими системами їх треба розглядати як інтегровані системи, які відповідають інтегрованому плану всього басейну, щоб отримати від них максимальну користь [5].

Нині федеральний уряд США через чисельні органи регулює, встановлює стандарти, експлуатує та утримує системи водокористування, здійснює нагляд, видає і розповсюджує інформацію, а також забезпечує фінансування різноманітних проектів і досліджень. До цієї роботи активно залучаються місцеві органи влади, а також громадські організації. У кожному штаті працює Комісія з регулювання послуг громадського користування (комунальне господарство), яка діє на основі Статуту, затвердженого законодавчим органом (Сенатом) штату, де обумовлені її мета, завдання, функції і повноваження. У 35 штатах США члени Комісій призначаються губернатором штату і затверджуються на посаді Сенатом, а в 15 інших – вибираються на прямих виборах [3].

Інтегроване управління водними ресурсами на багатьох річкових басейнах здійснюється на основі добровільних зусиль чисельних недержавних організацій і регіональних асоціацій, вірних принципам басейнового управління, адже участь федеральних органів управління водними ресурсами, в основному,

зосереджена на специфічних питаннях і цілях.

Треба зазначити, що для Західної Європи властива інша модель впливу на басейни річок і, зокрема, на водне господарство. Тут нема спеціальних керівних органів, які б здійснювали б безпосередній регулюючий вплив, тому що всі водогосподарські організації є державними або муніципалітетними підприємствами. Так, націоналізовані або деприватизовані ще з післявоєнних років підприємства у Англії, Франції, Італії та інших країнах. Наприклад, у Швеції широко розповсюджені підприємства, що належать муніципалітетам. Їхнє керівництво здійснюється або через комуноу або через створене нею комунальне управління, зокрема водопровідні і каналізаційні організації є акціонерними товариствами, всі акції яких належать муніципалітету [6].

Найбільшого розвитку басейновий принцип набув у Франції, де створена і функціонує високоефективна система управління водними ресурсами, яка визнана однією з кращих у світі [7].

Зовсім інша ситуація в управлінні водними ресурсами складається в країнах центральноазіатського регіону (до них належать Казахстан, Киргизстан, Узбекистан, Таджикистан). За часів Радянського Союзу проблема із регулюванням водними ресурсами вирішувалась централізовано. Але із зміною суспільного ладу в цих країнах в 1991 році, вона стала не тільки не регульованою, але й почала спричиняти міждержавні конфлікти. Додаткової гостроти їй надає бурхливий приріст населення в центральноазіатських країнах, що спричиняє збільшення потреби в питній воді і задоволення вимог у водних ресурсах агропромисловими комплексами цих країн [8].

Складність ситуації в тому, що водний ресурс формується на території одних країн (Киргизстан, Таджикистан), а найбільше використовується на території Казахстану і Узбекистану. Крім того, нині структура управління водним господарством країн Центральної Азії залишається на тому самому рівні, як і була за часів Радянського Союзу.

Звертаючи свій погляд в бік Росії, можемо сказати, що басейновий принцип управління водним господарством в цій країні почав застосовуватися ще у 1980-х роках. На той час були створені, але не знайшли свого розвитку, комісії з охорони і раціонального використання природних ресурсів в окремих водозбірних басейнах, наприклад, у басейні річки Алей. Та в 1990-х роках Роскомвод розпочав розробку концепції басейнового принципу управління водним господарством, і в 1994 році

були створені басейнові угоди і басейнові ради майже для всіх найбільших річок Росії: Волги, Обі, Єнісею, Лени. Політичні й економічні умови, які сформувалися в 90-х роках, спричинили повний розпад басейнових рад, але нині вони знову створені і їхній статус виписано у Водному кодексі РФ.

Для Росії в басейновому принципі управління водним господарством властиве таке пропорційне розподілення представництв у складі басейнової ради: по 30% для органів державної влади, водокористувачів і громадськості; при цьому вважається доцільним, якщо Басейнові водні управління (а це структурний підрозділ Федерального агентства водних ресурсів РФ) візьмуть на себе функції виконавчого органу при створюваних басейнових радах [4].

Висновки. Аналізуючи світовий досвід управління водогосподарським комплексом, доходимо висновку, що більшість країн світового співтовариства поділяє басейновий принцип управління водним господарством. У країнах, де цей принцип ще не набув достатнього застосування, виникає низка проблем, особливо в питаннях транскордонного врегулювання водогосподарських проблем. Враховуючи унікальність такого природного ресурсу як вода, необхідно розвивати і вдосконалювати басейновий принцип управління водозабірною територією річки, бо завдяки йому розкривається "нерозривна єдність і взаємозалежність процесів використання, охорони і відтворення водних ресурсів; екосистемний підхід, який передбачає створення управлінських структур, що здійснюють у межах водозабірних басейнів функції планування, координації і контролю; вдосконалення розмежування повноважень у питаннях використання та охорони водних ресурсів між органами державної влади, а також між ними та органами місцевого самоврядування" [2], врегульовується питання транскордонного використання водних ресурсів і запобігання стихійному лиху, спричиненого водою.

Треба зазначити, що нині в Україні управління водними ресурсами здійснюється на основі басейнового принципу. Основні важелі управління переносяться на Басейнову раду річки, яка формується з представників державної і місцевої влади водокористувачів, науковців, громад. На загальнодержавному рівні стратегічні цілі, водну політику країни визначатиме Національна рада з водних проблем, виконавчим органом якої буде державний орган управління водним господарством [9]. Така форма управління водним господарством засвідчує про те, що в нашій країні успішно застосовується передовий досвід зару-

біжних країн, сприяючи розвитку галузі і продуктивному вирішенню проблем, що виникають.

Література

1. А. М. Шубин Развитие управления локальной естественной монополией в регионе на основе концессии// http://vasilieva.narod.ru/ru/stat_rab/book.

2. Дэниел П. Лоукс Управление реками Америки: кто его осуществляет? / Ташкент: Публикации Тренингового центра МКВК. – Выпуск № 3. – 2004.

3. И.В. Жерелина Бассейновый совет – механизм консолидации власти и общества. Научный отчет Института водных и экологических проблем СО РАН, Алтайское региональное отделение Русского географического общества, г. Барнаул. – 2005. – С. 58.

4. К. Эклунд Эффективная экономика – шведская модель. Экономика для начинающих и не только для них / Пер. со швед. – М.: Экономика, 1991. – 349 с.

5. Хвесик М. А., Голян В. А. Институціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів: Монографія. – К.: Кондор, 2007. – 480 с.

6. Современное состояние и перспективы использования водных ресурсов в Центральной Азии (аналитический доклад)// <http://www.asiastrategy.ru>.

7. Сташук В. А., Яцик А. В. // До питання водної політики в Україні на принципах басейнового управління водними ресурсами / Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Збірник наукових праць. – Випуск 4. (40) Частина 1. – Рівне, 2007.

8. Ирина Жерелина. У истоков идей бассейнового похода. – Барнаул. – 15.03.09 // <http://www.nsu.ru/community/nature>.

9. Французское участие в разработке ориентационного документа по внедрению экспериментального агентства по воде в бассейне реки Южный Буг, 1995, 95 – СІ – 005 – УК, Минэкобезопасности Украины, Дирекция водного хозяйства Франции.